

ТЕМА 7

ТЕОРІЯ ОРГАНІЗАЦІЙ

1. Сутність організації та її ключові ознаки (*контракт про найом; проблема «принципал – агент»*).

2. Фактори виникнення організації (*ступінь специфічності активів; ступінь невизначеності; ступінь схильності до ризику; ступінь складності угоди; співвідношення ціни доступу до закону та ціни позалегалності; інституційне середовище*).

1. Організація та її ключові ознаки

У межах інституційної економіки серед організацій найчастіше розглядають фірму та державу. Дещо менша увага приділяється домогосподарству, хоча різноманітні аспекти економічної поведінки його учасників чудово розглянуті Г. Беккером. Нарешті, дискусійним залишається питання, чи можна віднести до організацій ринок. Але, як доводять Е. Фуруботн та Р. Ріхтер, чимало дослідників вивчають ринок саме в такій якості.

Організацією називають систему соціальних відносин, орієнтовану на досягнення спільних цілей, яка володіє власними ресурсами, внутрішньою нормативною та статусною структурами, члени якої за певну плату виконують покладені на них функції. Якщо інститут – це правила гри в суспільстві, або обмеження, що винайдені людьми для формування взаємодії між агентами, то організація – це група індивідів, яких пов'язує спільна цільова функція (Д. Норт).

Виходячи з визначення, ключовими ознаками організації є такі:

- спільна мета її членів. Визнання спільної мети є передумовою її досягнення, але вона не може бути зведена до індивідуальних цілей членів організації;
- набір ресурсів і певний спосіб їх захисту. Зосередження в межах організації специфічних ресурсів є важливою передумовою її конкурентоспроможності, стійкості та розвитку, але з іншого боку, власники таких ресурсів схильні до опортунізму, що вимагає розробки засобів їх захисту;
- система офіційно затверджених норм поведінки та контролю за їх виконанням;
- структура статусів;
- специфічний розподіл праці між індивідами, об'єднаними в організацію, що вимагає координації їх дій;

- наявність винагород і покарань за участь у справах організації чи ухилення від неї.

Є і більш прості визначення організації. Наприклад, А. Нестеренко тлумачить її як будь-яке формальне та неформальне об'єднання людей, не переобтяжуючи визначення обов'язковими ознаками, що мають бути притаманні даній структурі.

Для виникнення організації мають виконуватися дві умови, що дозволяє виділити її ключовою проблемою взаємовідносини між принципалом та агентом:

- одна зі сторін угоди, агент, делегує право контролю над своїми діями принципалу в обмін на фіксовану винагороду. При цьому агент погоджується на обмеження своєї свободи, а в ідеалі – у повній мірі адаптує свою поведінку на робочому місці до цілей принципала, що відповідає принципу обмеженого утилітаризму. Частіше такої адаптації не відбувається, що і є причиною виникнення післяконтрактного опортунізму;
- інша сторона угоди, принципал, бере на себе право контролю, зобов'язуючись сплачувати винагороду. Внаслідок ймовірної невідповідності особистісних цілей агента до цілей фірми принципал має шукати способи контролю за діями найманих осіб. З іншого боку, не виключено опортунізм з боку принципала, який проявляється в коригуванні обов'язків та оплати праці агента.

Найкраще проблема «принципал – агент» проявляється в межах фірми, бо вона є яскраво вираженою ієрархічною структурою, відносини в якій формуються на основі контракту про найом. Дана структура має формально визначені цілі, на досягнення яких повинна бути спрямована оплачувана робота співробітників. Тому при визначенні характерних рис організації перш за все орієнтуються на фірму. Якщо замислитись над сутністю функціонування держави, то також виявиться факт найму виборцями працівників державних структур, які в ідеалі мають за плату сприяти досягненню цілей суспільства. У межах домогосподарства відносини між його членами менш формалізовані, більш гнучкі, делегування повноважень та контроль часто є взаємними, що не дає можливості охарактеризувати дану організацію виключно в межах зазначеної проблеми. Ринок взагалі є специфічною сферою взаємовідносин, можливість розгляду якої в якості організації ми розглянемо пізніше.

Отже, в основу організації покладено контракт про найом, а взаємовідносини її учасників скоріше відповідають нормам командної економіки. Виходить, що організація є своєрідним захистом від ринкової стихії, а точніше, від транзакційних витрат, пов'язаних з купівлею-продажем товарів та послуг на ринку: витрати пошуку інформації,

проведення переговорів, укладання контрактів. З іншого боку, функціонування організації також пов'язано з трансакційними витратами, що виникають при укладанні контракту про найом. Тому постає питання про оптимальний розмір організації, тобто такий, за якого сумарні трансакційні витрати будуть мінімальними.

2. Фактори виникнення організації

Аналізуючи фактори, що сприяють утворенню організації, А. Олійник визначає серед них такі:

- ступінь специфічності активів, з приводу яких здійснюються угоди;
- ступінь невизначеності, що супроводжує реалізацію контракту;
- ступінь схильності сторін контракту до ризику;
- ступінь складності угоди;
- співвідношення ціни доступу до закону та ціни позалегалності;
- характеристики інституційного середовища.

Пошук оптимального розміру організації Олійник ототожнює з пошуком оптимального контракту, класичного, неокласичного чи імпліцитного, аналізуючи закономірності між кожним з даних факторів та витратами або ефективністю, що забезпечуються кожним з можливих контрактів.

Із ростом специфічності активів зростає привабливість імпліцитного контракту, оскільки він дає можливість боротися з опортунізмом контрагентів на ринку шляхом використання владних відносин (див. рис. 7.1). В умовах єдиної фірми витрати на моніторинг з метою запобігання здирицтва і шантажу є меншими, ніж в умовах ринкових відносин. Тому власники специфічних активів найбільш зацікавлені в укладанні довгострокових неповних контрактів.

Трансакційні
витрати

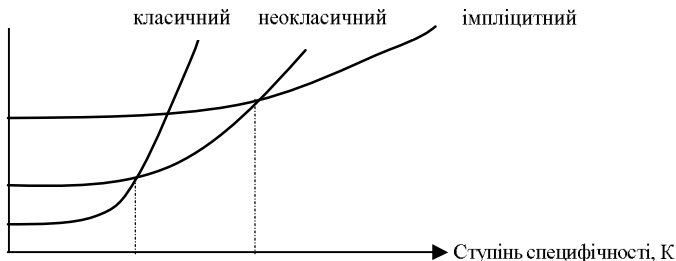

Рис. 7.1. Вибір типу контракту з урахуванням ступеня специфічності активів

З ростом невизначеності також зростає привабливість імпліцитного контракту завдяки забезпеченій ним можливості коригування відносин сторін (див. рис. 7.2):

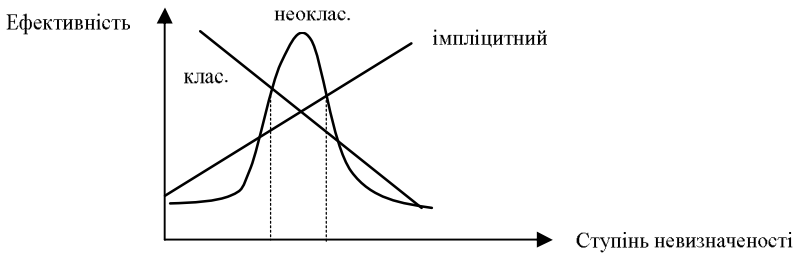

Рис. 7.2. Вибір типу контракту з урахуванням ступеня невизначеності

За умови однакової схильності сторін до ризику кращим визначається класичний контракт, тоді як відносини між сторонами, одна з яких нейтральна до ризику, а інша є його противником, краще узгоджувати за допомогою імпліцитного контракту.

З ростом складності угоди, що залежить від кількості повноважень, якими обмінюються сторони, та обсягу інформації, необхідного для специфікації умов угоди, знижується привабливість як класичного, так й імпліцитного контракту. Тому найкращий варіант для найбільш складних угод – неокласичний контракт.

За умови ефективності діяльності правоохоронних органів збільшується привабливість класичного контракту, оскільки він передбачає залучення судових органів для вирішення конфліктів. Легальна діяльність вимагає витрат на реєстрацію, отримання дозволів, сплату податків, виконання соціальних зобов'язань по відношенню до працівників тощо. Перевага імпліцитному контракту надається у випадку високих витрат доступу до закону в порівнянні з витратами позалегалності. Витрати позалегалності включають: витрати втраченої вигоди, обумовлені необхідністю обмежувати маркетингову комунікаційну політику; витрати на ведення подвійної бухгалтерії; втрати, пов'язані з вимушеною відмовою від державної підтримки; втрати внаслідок заниження вартості нелегального бізнесу та обмеження можливості укладання довгострокових контрактів; витрати на позалегалні процедури вирішення конфліктів.

Нарешті, при виборі типу контракту не можна не враховувати характеристики інституційного середовища, а саме, систему оподаткування, сертифікації, законодавчі обмеження на запровадження тієї чи іншої

організаційної форми. Зміна будь-якого з цих параметрів впливає на величину трансакційних витрат та може примусити надати перевагу іншому типу контракту.

Список рекомендованої літератури

1. Олейник А.Н. Институциональная экономика: Учебно-методическое пособие. – М., 2000. – Тема 8.

Тести для самоперевірки

1. В основі організації покладено такий контракт, як:

- а) неокласичний;
- б) імпліцитний;
- в) класичний;
- г) неокласичний або імпліцитний.

2. Яка з даних структур не є організацією:

- а) школа;
- б) профспілка;
- в) компанія друзів;
- г) релігійна секта.

3. Формування організаційної структури є найбільш доцільним для випадку:

- а) нижчих витрат позалегалності в порівнянні з витратами доступу до закону;
- б) низького ступеня специфічності активів;
- в) однакової схильності учасників контракту до ризику;
- г) укладання контракту в умовах більш-менш визначеного середовища.

4. Яка ознака не є властивою організації:

- а) наявність після контрактного опортунізму як з боку принципала, так і з боку агента;
- б) відповідність поведінки агента принципу цілераціональної дії;
- в) заміна агентом принципу максимізації корисності на принцип досягнення певного ступеня задоволення;
- г) несиметричність виграшу принципала та агента.

5. На відміну від інституту, організація:

- а) сприяє економії трансакційних витрат;
- б) регулює деперсоніфіковані трансакції;
- в) має характеристики чистого суспільного блага;
- г) є макроекономічною категорією.

Питання для обговорення

1. Запропонуйте різні визначення організації. Що їх об'єднує? Наведіть приклади організації. Обґрунтуйте, чи відповідають наведені Вами приклади ознакам організації.
2. Чим відрізняються інститут та організація? Чому фірму називають і інститутом, і організацією?
3. У чому полягає сутність проблеми «принципал – агент»? Організація скоріше породжує чи вирішує дану проблему?
4. Доведіть, що відносини ринкового характеру походять від контракту про продаж, а відносини організації – від контракту про найом.
5. Докладно проаналізуйте динаміку витрат у випадках, коли функціонування навчального закладу здійснюється у форматі організації та форматі співпраці між незалежними суб'єктами ринку.